

SŁOWNIK ANTYRASIZMU

ANTYCZARNOŚĆ

Tekst:

Jessica Lumanisha, Margaret Amaka Ohia-Nowak

Redakcja:

Agnieszka Bułacik, Magda Fabianczyk, Jessica Lumanisha,
Margaret Amaka Ohia-Nowak, Marzena Zukowska

Osoby uczestniczące w warsztatach:

Roksana Adamczyk, Marzena Balcerowicz-Cichon, Natalia Boyeli Ebebenge,
Noemi Kolodna, Marta Kosińska, Lidka Makowska, Olivia Masoja, Anna Maziarska,
Oliwia Oladigbolu, Agnieszka Różyńska, Ogi Ugonoh, Anna Wiatrowska,
Chemutai Yegon, Magdalena Zielinska

Korekta:

Paweł Nowak

Text © Copyright POMOC 2024

Jeśli chcesz rozpowszechnić nasz Słownik w wersji cyfrowej prosimy o dzielenie się naszym linkiem lub o kontakt z wydawcą na temat użytku treści lub materiału ilustracyjnego w innych formatach.

ISBN 978-1-0685043-0-3

Wydawcy:

POMOC i new visions
www.pomoc.org.uk
www.newvisions.me

*Kiedy problem nie ma nazwy,
nie dostrzegamy go, a kiedy nie
dostrzegamy problemu, z pewnością
nie będziemy w stanie go rozwiązać.*

Kimberle Crenshaw

SŁOWNIK ANTYRASIZMU ANTYCZARNOŚĆ

Fot. Jessica Lumanisha, 2018

WSTĘP

Inspiracją do powstania tego słownika była globalna mobilizacja Black Lives Matter w 2020 roku. Skupiamy się więc tutaj na antyczarnym rasizmie. Zdajemy sobie jednak sprawę z tego, że istnieją także inne formy rasizmu, które często mają charakter intersekcyjny.

Słownik antyrasizmu zawiera podstawową wiedzę o rasie, rasizmie i antyrasizmie w języku polskim i w polskim kontekście. Chcemy wzbudzić w osobach pochodzenia polskiego i osobach używających języka polskiego krytyczną refleksję o rasie i rasizmie. Definicje tych słów w Słowniku języka polskiego są niekompletne, bo sprowadzone jedynie do poglądu o wyższości jednych ras nad innymi. Brak więc w nich opisu strukturalnych uwarunkowań rasizmu i informacji o tym, że rasizmu doświadczają tylko osoby, które nie są białe. Poza tym zawężają one rasizm do biologii, a także do poziomu indywidualnych uprzedzeń, przekonań i zachowań. Nie odróżniają też rasizmu od innych form dyskryminacji.

Z tego powodu zdecydowałyśmy się na to, żeby zdefiniować podstawowe pojęcia związane z rasizmem i opracować po polsku zagadnienia badania rasy, antyczarności i rasizmów, a także opisać polskie odpowiedniki pojęć, które funkcjonują w anglojęzycznej literaturze przedmiotu. Chcemy uporządkować terminologię, a tym samym spopularyzować wiedzę o historycznych, społecznych, politycznych i gospodarczych uwarunkowaniach opresji rasowej i przemocy systemowej, której doświadczają osoby czarne.

Chcemy zachęcić osoby, które zajmują się edukacją, aktywizmem i nauką, do tego, żeby praktykowały antyrasizm i przyjęły perspektywę antyrasistowską w swoich działaniach. Słownik jest także narzędziem walki z niesprawiedliwością rasową w Polsce i na świecie. Mamy nadzieję, że lektura słownika skłoni czytelników i czytelniczki do tego, żeby oduczać się rasizmu, który społecznie i historycznie został wbudowany w nasze standardy myślenia, odczuwania i postępowania.

DLA KOGO JEST TEN SŁOWNIK?

Słownik antyrasizmu kierujemy do szerokiego grona odbiorców i odbiorczyń. Liczymy na to, że będzie on przydatny i przystępny dla wszystkich.

Po pierwsze, chcemy dotrzeć do osób sojuszniczych, które interesuje walka z opresyjnym systemem i pogłębiającym się wykluczeniem grup marginalizowanych oraz zachęcić je do przyjmowania w swoich działaniach perspektywy intersekcyjnej.

Po drugie, chcemy dotrzeć do osób, które po prostu interesują się tą tematyką.

Po trzecie, słownik stworzyliśmy także dla osób i organizacji, które przeciwdziałają dyskryminacji i

nierównemu traktowaniu osób czarnych, osób uchodźczych i osób z doświadczeniem migracji.

Po czwarte, słownik kierujemy także do osób, które zajmują się edukacją: nauczycielek i nauczycieli, akademików i akademikzek, trenerów i trenerek antydyskryminacyjnych, dla których słownik może być materiałem edukacyjnym w ich pracy.

Po piąte, liczymy na to, że nasz słownik zainteresuje osoby, które zajmują się socjologią i psychologią rasizmu, badaniem migracji i diaspor afrykańskich, a także krytyczną teorią rasy, prawem, językiem i dyskursem o rasie.

STRUKTURA SŁOWNIKA

Słownik podzielony jest na cztery części.

Pierwsza część przedstawia Narzędziownię Antyrasistowską oraz kolektyw, którego jest ona owocem. W tej części zapoznamy Was z organizacjami i aktywistkami, akademikzkami i edukatorkami, które wspólnie stworzyły inspirujący projekt, przyjazną przestrzeń dla nauki, refleksji i wspólnoty antyrasistowskiej. Są to między innymi autorki tego słownika – czarne Polki: Margaret Amaka Ohia-Nowak i Jessica Lumanisha, badaczki rasizmu w Polsce i aktywistki antyrasistowskie.

Przedstawimy też osoby, które uczestniczyły w pracach nad słownikiem, bez ich wkładu słownik nie zaistniałaby w tej formie. Opiszemy także warsztaty antyrasistowskie oraz skąd wzięło się zapotrzebowanie na słownik.

Druga część zawiera definicje podstawowych pojęć, które wiążą się z rasizmem i antyrasizmem. W słowniku nie znajdzie się oczywiście kompletna lista pojęć. Będziemy ją rozwijać i opracowywać w przyszłości kolejne zjawiska. Najważniejsze dla nas było to, żeby napisać go z myślą o kontekście polskim i po polsku.

W trzeciej części znajdują się nasze rekomendacje, które dotyczą języka inkluzywnego rasowo i etnicznie. Podzieliłyśmy je na trzy kategorie: „Używaj”, „Mniej preferowane” i „Unikaj”. Mamy nadzieję, że w ten sposób łatwiej będzie używać języka włączającego osoby czarne na co dzień.

Ostatnia część to ważne źródła i zasoby. Dziękujemy Wam za wspólną walkę o lepszy świat!

Amaka i Jess

O NARZĘDZIOWNI ANTYRASISTOWSKIEJ

Gdy w 2020 roku fala protestów Black Lives Matter ogarnęła świat i rozpropagowała walkę o sprawiedliwość rasową, zaczęliśmy przyglądać się temu, jak wyglądają działania antyrasistowskie na rzecz polskiej czarnej społeczności w Wielkiej Brytanii, w Niemczech i w Polsce. Zwróciliśmy uwagę na brak materiałów w języku polskim dla osób i organizacji, które zajmują się edukacją, na temat tego, czym jest rasizm, w czym się przejawia i jak się nim zająć w wielokulturowych społeczeństwach, a także jak łączy się z innymi rodzajami opresji. Dodatkowo wzrost skrajnie prawicowych narracji w polskiej polityce sprawił, że rozpowszechniła się homofobia i ksenofobia (antyuchodźcza i antymigracyjna).

Protest BLM w Warszawie, 2020 r.

Fot. Rafał Milach / Sputnik Photos /

Archiwum Protestów

W takiej sytuacji chcieliśmy aktywnie włączyć antyrasistowską perspektywę w misję i w praktyki organizacji, które działają na rzecz praw człowieka w społeczeństwie i walczą o równouprawnienie grup marginalizowanych i społecznie wykluczanych.

W 2020 roku powołaliśmy do życia Narzędziownię Antyrasistowską, czyli pilotażowy program edukacji politycznej i mentoringu sprawiedliwości rasowej dla 16 różnorodnych etnicznie polskich działaczek i aktywistek, które mieszkają w Wielkiej Brytanii, w Niemczech i w Polsce. Narzędziownia miała przede wszystkim dekonstruować dominujące i patriarchalne narracje o polskiej tożsamości na każdym etapie projektu, gdy rekrutowaliśmy osoby uczestniczące i opracowywaliśmy program oraz gdy go wdrażaliśmy i ewaluowaliśmy. Poza tym chcieliśmy opracować materiały,

które pogłębiają wiedzę z rasizmu i z antyrasizmu w kontekście polskim i wschodnioeuropejskim. Po to powstał **Słownik antyrasizmu**, który właśnie oddajemy w Wasze ręce.

W warsztatach Narzędziowni w latach 2021-2022 uczestniczyły osoby m.in. ze Stowarzyszenia Rodzin Wieloetnicznych Family Voices, Black is Polish, Trójmiejskiej Akcji Kobiet, Queerowego Feminizmu, Centrum Praktyk Edukacyjnych, Fundacji

Jessica Lumanisha (ona/jej)

jest kongijsko-polską antropolożką z Warszawy, mieszkającą w Londynie. Ukończyła studia magisterskie z nierówności i nauk społecznych na London School of Economics and Political Science i pracuje oraz wykłada na Uniwersytecie Londyńskim w Goldsmiths jako doktorantka finansowana przez CHASE/AHRC. Jej przekrojowe badania obejmują nierówności rasowe, migracje i nacjonalizm w środowiskach transnarodowych. Bada archiwizację, historię i codzienność ludzi pochodzenia afrykańskiego w Polsce – od PRL-u do dziś. Dzięki temu

na Rzecznictwo Konga oraz Refugee and Migrant Centre. Miały one zapewnione m.in. indywidualne konsultacje antyrasistowskie oraz analizę potrzeb, szkolenia z antyrasizmu, bezpieczniejsze przestrzenie dla osób czarnych i przestrzenie do refleksji nad białością dla osób białych, mentoring.*

Projekt współtworzyły facylitatorki, trenerki, aktywistki i badaczki oraz autorki tego słownika.

powstają alternatywne interpretacje zmian politycznych, gospodarczych i społecznych w Polsce, które prowadzą do wzrostu skrajnie prawicowego populizmu. Jej badania wykorzystują różne metody dekolonialne (etnografię patchworkową) i metody badawcze, które uwzględniają traumę rasową. Pracuje z fotografiami archiwalnymi i relacjami ustnymi, wykłada krytyczne teorie rasy na Goldsmiths i UCL i jest absolwentką Black Europe Summer School. Jess jest też antyrasistowską edukatorką i aktywistką, jak i członkinią zarządu POMOCy.

Margaret Amaka Ohia-Nowak (ona/jej)

językoznawczyni i kulturoznawczyni, certyfikowana trenerka FRIS, trenerka międzykulturowa i antydyskryminacyjna. Adiunktka w Katedrze Dziennikarstwa, w Instytucie Nauk o Komunikacji Społecznej i Mediach na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Laureatka Susan Treadwell Memorial Award 2024 i Obama Europe Leaders 2024-2025. Prowadzi badania nad przejawami rasizmu w polszczyźnie i dyskursie

publicznym. Założycielka Centrum Intersekcjonalnej Sprawiedliwości w Polsce. Współzałożycielka Alliance for Black Justice in Poland. Absolwentka Black Europe Summer School. Należy do zarządu Stowarzyszenia Polskich Osób Afrykańskiego Pochodzenia. Autorka tekstów, materiałów edukacyjnych i publikacji o rasizmie, a także komunikacji międzykulturowej i globalnej.

Agnieszka Bułacik (one/jej)

jest facylitatorką, aktywistką i artystką pracującą z perspektywami queerowo-feministycznymi i dekolonialnymi; współzałożycielką new visions – kolektywu edukacyjnego, który wspiera osoby, organizacje i społeczności, które zajmują się kulturą, sztuką i zmianą społeczną (nowymi praktykami i podejściami), by stawały się bardziej sprawiedliwe i inkluzywne. Współzałożycielka Alliance for Black Justice in Poland i kolektywów Rave* Awareness i CoLiberation. Agnieszka jest stypendystką Echoing Green 2019 i Dalai Lama Fellow 2022.

Magda Fabianczyk (ona/jej)

jest artystką, aktywistką, edukatorką i współzałożycielką organizacji POMOC. Wykłada Projektowanie Doświadczeń na UAL Central Saint Martins, a także jest współzałożycielką Dziewuchy London. Wykorzystuje metodologię opartą na sztuce i mediacji narracyjnej, aby łączyć ludzi, kwestionując hierarchie społeczne i dyskryminację. Współinicjatorka wielu społecznie zaangażowanych projektów artystycznych, m.in. ze społecznością romską w Bytomiu, czeczeńską w Lublinie i bangladeską w Londynie. Laureatka licznych rezydencji artystycznych, w tym w VASL w Pakistanie, Banglanatak.com w Indiach, Arts Council/Gasworks na Mauritiusie.

Marzena Zukowska (they/them)

jest Liverpoolską organizatorką społeczną, strategiem komunikacji oraz współ-dyrektorką i współzałożycielką organizacji POMOC. Posiada ponad dziesięcioletnie doświadczenie w opracowywaniu strategii narracyjnych i organizacyjnych dla wiodących ruchów społecznych i politycznych w USA, Wielkiej Brytanii i Europie. Marzena zasiada w zarządzie Migrants Organise i współprowadzi Radical Communicators Network, międzynarodową grupą dla aktywistów pracujących w komunikacji. Jest queerową, niebinarną polską imigrantką urodzoną w Białymstoku i dorastającą bez dokumentów w Chicago, USA.

Korektę językową słownika przeprowadził Paweł Nowak.

Paweł Nowak komunikolog, pragmatyngwista i semantyk kulturowy, badacz współczesnego języka publicznego. Profesor nauk społecznych i doktor habilitowany nauk humanistycznych pracownik Katedry Komunikacji Medialnej Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, kierownik Zakładu Lingwistyki i Psychologii Instytutu Ekspertyz Kryminalistycznych „Analityks” oraz członek Rady Języka Polskiego przy Prezydium PAN i współautor ponad 100 publikacji.

*Lista osób uczestniczących:

Roksana Adamczyk

Refugee and Migrant Centre

Marzena Balcerowicz-Cichon

Citizens UK / Near Neighbours

Natalia Boyeli Ebebenge

Congo Foundation / Fundacja na Rzecz Kongo

Noemi Kolodna

Londyńska aktywistka

Marta Kosińska

UAM, Brakujące Elementy

Lidka Makowska

Strajk Kobiet, TAK Trójmiejska
Organizacja Kobiet

Olivia Masoja

POMOC

Anna Maziarska

Strajk Kobiet, Warszawska Rada Kobiet
przy Prezydencie

Oliwia Oladigbolu

Stowarzyszenie Rodzin Wieloetnicznych
Family Voices

Agnieszka Różyńska

CoLiberation, new visions

Ogi Ugonoh

Black is Polish

Anna Wiatrowska

Queerowy Feminizm

Chemutai Yegon

Stowarzyszenie Rodzin Wieloetnicznych
Family Voices

Magdalena Zielinska

SIFA Fireside

Agnieszka Bułacik

Magda Fabianczyk

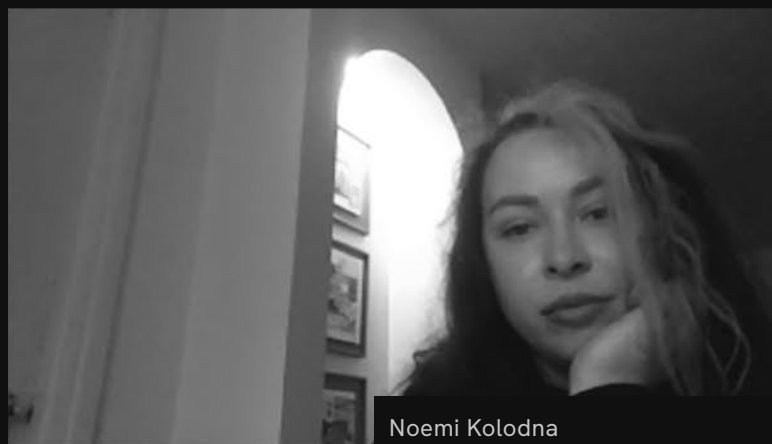
Marzena Zukowska

Jessica Lumanisha

Margaret Amaka Ohia-Nowak

Noemi Kolodna

Anna Maziarska

Anna Wiatrowska

Marta Kosinska

Oliwia Masoja

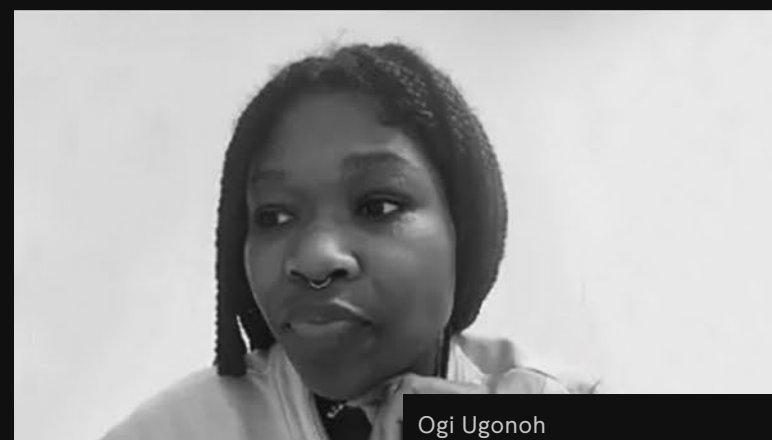
Lidka Makowska

Chemutai Yegon

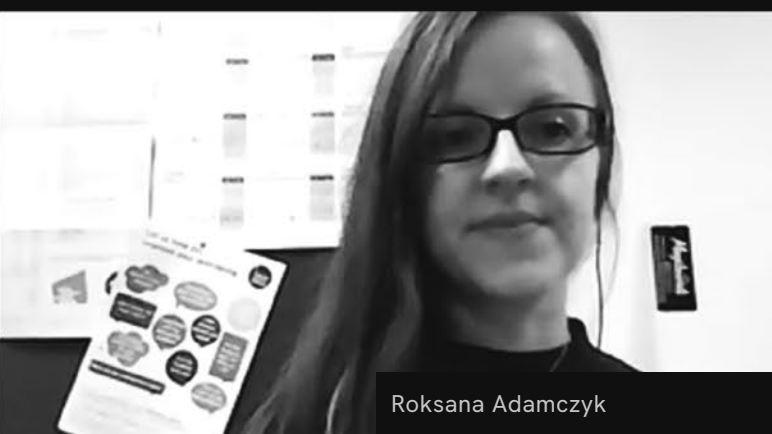
Agnieszka Różyńska

Ogi Ugonoh

Natalia Boyeli Ebebenge

Roksana Adamczyk

Marzena Cichon-Balcerowicz

Magdalena Zielinska

Oliwia Olabigbolu

SŁOWNIK ANTYRASIZMU

Fot. Cameron Griffiths, 2021

SPIS TREŚCI

Wstęp	2
O narzędziowni antyrasistowskiej	6
SŁOWNIK ANTYRASIZMU	14
Spis treści	16
Rasa	18
Rasizm	18
Antyrasizm	20
Rasizm strukturalny	22
Rasizm instytucjonalny	24
Rasizm interpersonalny	25
Zinternalizowany rasizm	26
Urasawianie	27
Czarność	28
Antyczarność	29
Koloryzm rasowy	30
Marginalizacja	31
Mikroagresje rasowe	32
Egzotyzacja / Fetyszyzacja	34

Przywłaszczenie kulturowe	35
Białość	38
Biała supremacja	39
Biały przywilej	40
Wybielanie czarności	42
Intersekcjonalność	43
Kolonializm	45
Dekolonizacja	46
Dekolonialność	47
Neokolonializm	48
Europocentryzm	49
Usytuowanie	50
Daltonizm rasowy	52

SŁOWNIK JĘZYKA INKLUZYWNEGO RASOWO I ETNICZNIE	54
---	-----------

BAME / BME / BIPOC / POC	57
--------------------------	----

WAŻNE ŹRÓDŁA	58
---------------------	-----------

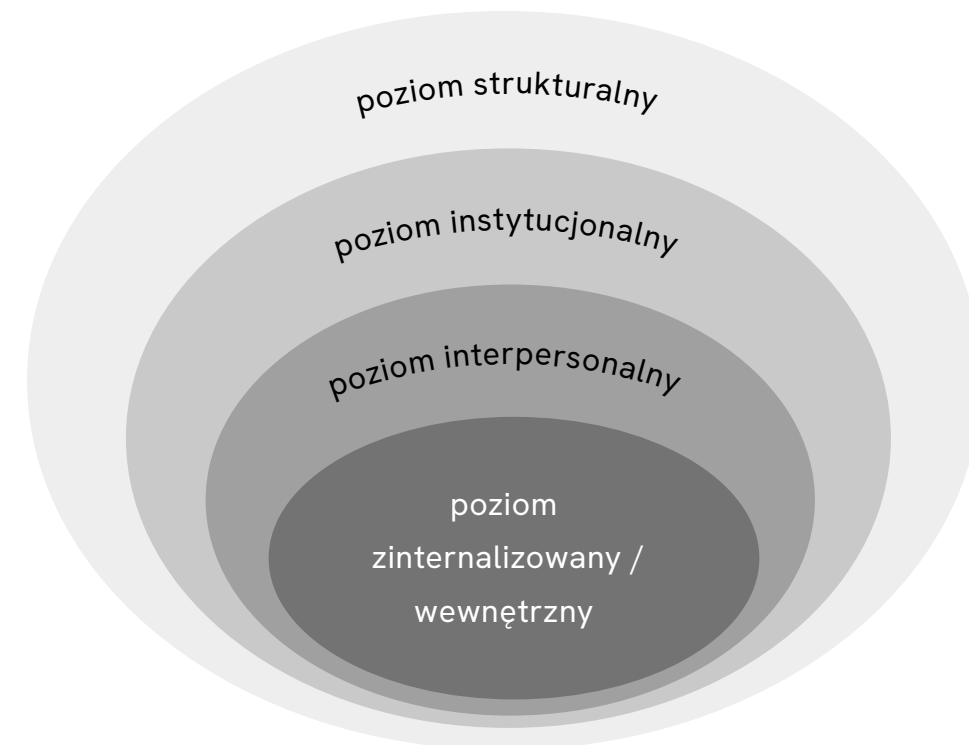
RASA

1. Konstrukty społeczny, historyczny, polityczny, który hierarchizuje (grupy) ludzi na podstawie cech fizycznych i genotypowych i środowiskowych. Pochodzi z teorii **białej supremacji**, bazującej na pseudonaukowej biologii i fałszywej teorii ras ludzkich jako podgatunków. Wynika także z hierarchii władzy oraz opresji i wyzysku osób z konkretnych grup.
2. Pseudonaukowe różnice między ludźmi (teorie ras ludzkich jako podgatunków biologicznych), które w XIX i XX wieku uzasadniały **kolonializm**, ludobójstwo i niewolnictwo. Obecnie zastępują je naukowe, społeczne teorie i definicje **ras** (zob. **urasowanie**)

RASIZM

1. Uprzedzenia i dyskryminacja poprzez jednostkę, społeczności, instytucje wobec osób lub grupy na podstawie ich przynależności do określonej grupy rasowej lub etnicznej. Występuje wyłącznie wobec grup **marginalizowanych rasowo**. W tym słowniku skupiamy się na rasizmie wobec osób czarnych i **antyczarności**.
2. Historyczne, systemowe i kulturowe praktyki, które **uprzywilejowują białość** w przeciwieństwie do czerności.
3. Systemowa, rasowa dyskryminacja, która odmawia osobom czarnym dostępu do dóbr społecznych, ekonomicznych, kulturowych.
4. Wiara w **białą supremację**.

RASIZM:

Czy istnieje rasizm strukturalny wobec osób białych?

Nie istnieje coś takiego jak **rasizm strukturalny** wobec osób białych. Nie znaczy to, że osoby białe nie doświadczają uprzedzeń i niechęci ze względu na swoją **rasę**. Odbywa się to jednak bez udziału elementu władzy, czyli wyłącznie na poziomie interpersonalnym. Rasizm to system, który działa na wszystkich poziomach. Ponieważ **rasa biała** jest uniewidoczniowana, osoby białe nie są **urasowane** (naznaczone **rasą**). Co oznacza, że nie są one **marginalizowane rasowo**. Stąd pojęcie **białego przywileju**.

ANTYRASIZM

1. Światopogląd, postawy i praktyki, których istotą jest walka o równość rasową.
2. Wiedza o historycznym, politycznym, kulturowym i systemowym kontekście rasizmu oraz codziennym jego wymiarze.
3. Wszystkie działania na rzecz równości osób, które doświadczających rasizmu:
 - **strukturalne i polityczne** (strajki, protesty, kampanie, inicjatywy obywatelskie),
 - **edukacyjne** (zajęcia, lekcje, spotkania czy rozmowy o szkodliwości rasizmu),
 - **kulturowe** (walka ze stereotypami).
4. Świadomość własnej roli oraz pozycji w odniesieniu do systemu rasistowskiego, w którym się żyje:
 - **jako osoba sojusznicza**, edukacja siebie i osób wokół siebie na temat rasizmu; wprowadzanie istotnych zmiany w sobie i w okół siebie; rzeczywiste wspieranie osób, które doświadczają rasizmu,
 - **jako osoba, która doświadcza rasizmu**, przepracowywanie traumy rasowej ze zrozumieniem indywidualnych postaw i doświadczenia osób, które dotknął rasizm; świadomość tego, że osoby dotknięte rasizmem mogą podtrzymywać rasistowski system swoim działaniem.

Protest solidarności z osobami
migranckimi pod ambasadą w Londynie.
Fot. POMOC.

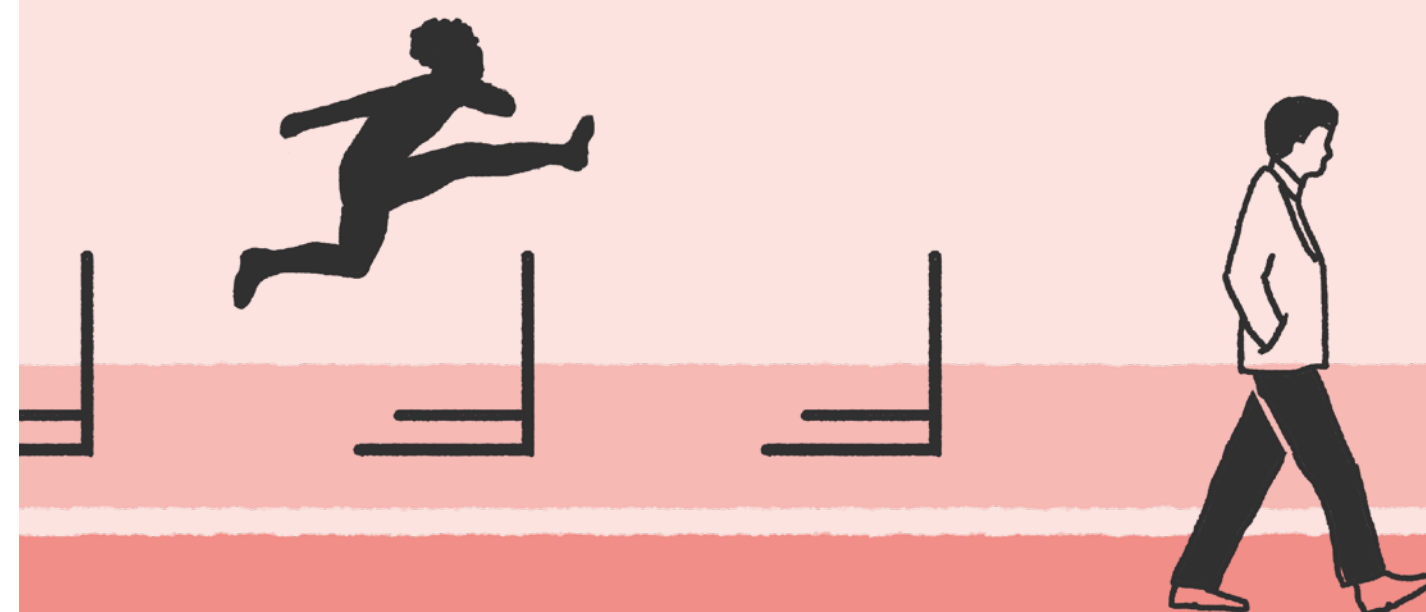

RASIZM STRUKTURALNY

1. Nierówność rasowa utrzymywana przez społeczeństwo we wszystkich jego obszarach i elementach.
2. Legitymizacja i normalizacja historycznych, kulturowych, instytucjonalnych, ekonomicznych, politycznych i interpersonalnych hierarchii, które dają przewagę osobom białym, a jednocześnie odbierają prawa osobom czarnym.
3. Systemowe pozycjonowanie rasy jako czynnika warunkującego status socjoekonomiczny osób czarnych w społeczeństwie.
4. Rasa jest czynnikiem, który decyduje o statusie socjoekonomicznym osób czarnych.
5. Wszystkie inne formy rasizmu mają swoje źródło w **rasizmie strukturalnym**.

PRZYKŁADY:

- Różnice w traktowaniu białych osób uchodźczych z Ukrainy i osób czarnych na granicy polsko-ukraińskiej w czasie wojny w Ukrainie. Osoby czarne, które uciekały z Ukrainy, miały trudności na granicach – nie były wypuszczane z Ukrainy i wpuszczane do Polski, wyzywano je, bito i odsyłano na koniec kolejki. To przykład rasizmu strukturalnego, ponieważ ujmuje wszystkie formy rasizmu.
- Słowo *na M* nadal funkcjonuje w przestrzeni społecznej.
- Osoby białe mają większe szanse zatrudnienia bądź awansu w Polsce.
- Czarne kobiety statystycznie czterokrotnie częściej umierają podczas porodu niż białe kobiety w Wielkiej Brytanii.

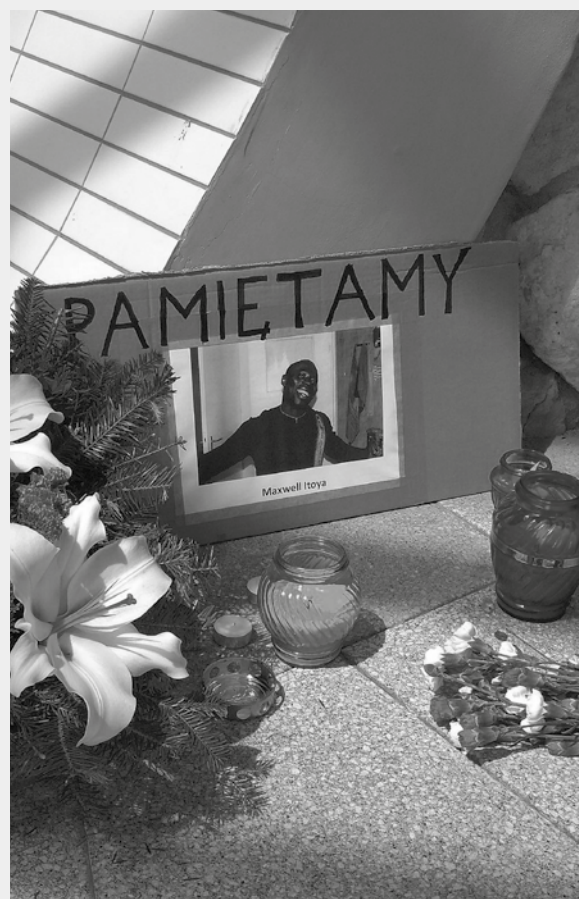

RASIZM INSTYTUCJONALNY

1. Przejawia się w tym, jak działają organizacje, instytucje i organy władzy.
2. Dyskryminacyjne polityki i praktyki, które dają społeczno- ekonomiczne korzyści osobom białym, ale przeszkadzają osobom czarnym w ich życiu społecznym oraz utrudniają im dostęp do instytucji i organów władzy. Jednym z jego przejawów jest **marginalizacja** osób czarnych.

PRZYKŁADY:

- Polityka rządowa, która ogranicza migrację osób czarnych do Polski; która utrudnia zgłaszanie przestępstw na tle rasowym; która wyklucza potrzeby osób czarnych; która nie uczy o kolonializmie, rasizmie i antyrasizmie; która otwarcie wspiera rasistowskie akcje i manifestacje, takie jak Marsz Niepodległości.
- Zabójstwo Maxwella Itoyi, czarnego mężczyzny, który został zastrzelony przez białego policjanta w Warszawie w 2010 r. Policjant, który go zabił, nie został zawieszony w służbie, a sprawa została umorzona. *Rasizm w policji i w sądach jest rasizmem instytucjonalnym.*

Kwiaty upamiętniające Maxwella Itoyę, 2021
Fot. Tomasz Molina

RASIZM INTERPERSONALNY

1. Pojawia się pomiędzy jednostkami i grupami zarówno w przestrzeni publicznej, jak i prywatnej.
2. Wynika z uprzedzeń rasowych wobec osób czarnych.
3. Przejawia się w języku i w zachowaniach, np. **mikroagresjach rasowych**.
4. Wywodzi się z **rasizmu strukturalnego i instytucjonalnego**.
5. Często - błędnie - ludzie uważają go za jedyną formę rasizmu.

PRZYKŁADY:

- Stereotypowe wyrażenia wobec osób czarnych i o nich.
- Uprzedzenia rasowe i nienawiść rasowa w przestrzeni publicznej.
- Uszczypliwe pytania i komentarze, które kieruje się do osób czarnych, żeby je poniżyć.
- Pogarda i agresja wobec osób czarnych, np. zmiana strony ulicy, żeby nie iść obok osoby czarnej, czy dystans w autobusie.

ZINTERNALIZOWANY RASIZM

1. Gdy osoba, która doświadcza opresji rasowej, uwewnętrznia ją, a wraz z nią negatywne komunikaty na swój temat, np. nienawiścią wobec siebie albo uprzedzeniami wobec innych czarnych.
2. Gdy osoba czarna wspiera **białą supremację** i podtrzymuje negatywne postawy i stereotypy, akceptuje struktury społeczne i ideologie, które są podstawą opresji rasowej.
3. Gdy osoby czarne przekonuje się o tym, że **białość** określa standardy, do których trzeba dążyć, aby mieć wysoką pozycję w społeczeństwie.

PRZYKŁADY:

- *Osoba czarna wspiera partię polityczną, która wprowadza rasistowskie polityki rządowe, np. sprzeciwia się pobyтови uchodźców z krajów o większej liczbie osób czarnych lub wprowadza polityki, które uniemożliwiają uchodźcom przyjazd do Polski lub wspiera biały nacjonalizm, np. Ruch Narodowy, Konfederacja czy PiS w Polsce.*
- *Osoby czarne wybielają swoją skórę bardzo silnymi, chemicznymi preparatami po to, aby zbliżyć się do białości. Preparaty te mogą odbarwić skórę, poparzyć ją, a nawet wywołać raka skóry.*

URASAWIANIE

1. Systemowy proces, w którym na podstawie **rasy** i etniczności przypisuje się grupom negatywne cechy.
2. W ten sposób najczęściej uzasadnia się nierówne traktowanie osób czarnych, latynoskich, romskich, rdzennych, osób pochodzenia azjatyckiego i innych grup **marginalizowanych rasowo** w społeczeństwie oraz różnice pomiędzy nimi.
3. Chociaż osoby białe też podlegają urasowieniu, to proces ten jest często albo niewidoczny, albo uznaje się go za normę. W rezultacie biali ludzie często nie postrzegają się i nie są postrzegani jako osoby, które przynależą do jakiegokolwiek **rasy**. **Białość** jest najczęściej po prostu niewidoczna. Dlatego osoby białe mają z reguły **przywilej**, który umożliwia im zarówno urasowienie innych grup, jak i pozwala na niepostrzeganie rasizmu.

CZARNOŚĆ

1. Cechy i doświadczenia związane z byciem osobą czarną.
2. Ruchy polityczne, które walczą o prawa osób czarnych. Czarność wiąże się z **dekolonizacją** i **dekolonialnością**. Nègritude (fr.), Blackness i Black Consciousness (ang.), czyli "Czarna świadomość" to ruchy akademickie, artystyczne, aktywistyczne i polityczne, które świadomie celebrują rolę osób czarnych i ich osiągnięć.
3. Solidarność i wspólnotowość osób czarnych na całym świecie, które wynikają ze wspólnoty dziedzictwa historycznego, kulturowego i społecznego.
4. Kolektywne doświadczenie traumy rasowej (wynikającej m.in. z rasizmu i **kolonializmu**) oraz związana z nim potrzeba przeciwdziałania **antyczarności** i promowania **antyrasizmu**.

PRZYKŁADY:

- Ruch *Black is beautiful* (pol. *Czarne jest piękne*) promuje samoakceptację wśród osób czarnych jako przeciwdziałanie ich negatywnym reprezentacjom medialnym.
- Ruch panafricanizmu podkreślający tożsamość wspólnoty diaspory afrykańskiej i osób pochodzenia afrykańskiego.
- Ruch *Black Lives Matter* oraz protesty go wspierające.

ANTYCZARNOŚĆ

1. Uprzedzenia, zachowania i działania, które **marginalizują** osoby czarne oraz osoby pochodzenia afrykańskiego. Są widoczne u osób z różnych grup etnicznych (nie tylko u osób białych); łączy się z **koloryzmem**.
2. Mimo tego, że mechanizm rasizmu dotyczy wszystkich grup **marginalizowanych** ze względu na **rasę**, osoby z różnych grup etnicznych doświadczają go w różny sposób. Wpływają na to historia i kontekst geopolityczny.
3. Koncept, który odrzuca językowe etykietowanie osób, które doświadczają rasizmu, jako jednolitej grupy, np. **BAME/BME** w Anglii lub **BIPOC/POC** w Stanach Zjednoczonych.
4. Rasizm w wymiarze globalnym znacznie bardziej dotyka osób czarnych niż innych grup etnicznych; zob. **czarność**.

PRZYKŁADY:

- Rasizm wobec osób pochodzenia azjatyckiego, np. z Wietnamu, jest inny niż rasizm wobec osób pochodzenia afrykańskiego, np. z Nigerii, lub romskiego. Wszystkie grupy doświadczają rasizmu, ale stereotypy im przypisywane są różne. Antyczarność dotyczy wyłącznie osób czarnych.
- Statystycznie rasizm wobec osób czarnych jest częstszy i bardziej widoczny - w porównaniu z innymi grupami są bardziej niesprawiedliwie traktowane przez wymiar sprawiedliwości i częściej doświadczają przemocy ze strony policji.

KOLORYZM RASOWY

1. Termin Alice Walker z 1983 r.
Zdefiniowała ona koloryzm jako uprzedzenie lub faworyzację osób o tym samym pochodzeniu etnicznym albo rasowym – oparte wyłącznie na ich kolorze skóry. Koloryzm rasowy może także dotyczyć relacji wewnątrz grupowych (forma **zinternalizowanego rasizmu**) i międzygrupowych.

2. Preferencja jaśniejszego koloru skóry, która wyraża się w postrzeganiu osób o ciemniejszym odcieniu skóry jako gorszych oraz w ich gorszym traktowaniu. To postrzeganie tego, co bliżej –

PRZYKŁADY:

- Zatrudnienie ciemnoskórej osoby o jaśniejszym kolorze skóry i prostych włosach, bo jest postrzegana jako bardziej kompetentna i profesjonalna w porównaniu do osoby o ciemniejszym kolorze skóry i włosach typu Afro.
- System kastowy w Indiach.
- Postrzeganie kobiet o ciemnym kolorze skóry jako mniej atrakcyjnych poprzez czarnoskórych mężczyzn.
- Preferencja osób czarnych o jaśniejszym odcieniu skóry w mediach (filmy, telewizja, muzyka, modeling, makreting...).

„białości” – jako tego, co lepsze, piękniejsze i bardziej profesjonalne.

3. Forma dyskryminacji, w której osoby o wspólnym pochodzeniu, cechach etnicznych bądź **rasie** są traktowane i postrzegane odmiennie w zależności od koloru skóry (ciemności bądź jasności).

4. **Kolonializm** wzmocnił istniejący koloryzm w pewnych kontekstach (system kastowy w Indiach), a w innych go wprowadził (systemu klasyfikacji ras podczas transatlantyckiego handlu niewolnikami w Stanach Zjednoczonych).

MARGINALIZACJA

1. Społeczno-polityczny i historyczny proces, w którym osoby lub grupy są (celowo lub nieumyślnie) oddalane i odsuwane od władzy i od zasobów. Są one również postrzegane i konstruowane jako nieistotne, peryferyjne lub mniej wartościowe dla społeczeństwa.

2. Proces, w którym osoby białe uzyskują społeczno- ekonomiczne korzyści i **przywileje**, a osoby

czarne natrafiają na przeszkody, utrudnienia i niesprawiedliwości. Dotyczą one zwłaszcza dostępu do usług publicznych, edukacji, prawa, bankowości, rynku pracy, opieki zdrowotnej, mieszkalnictwa itp.

3. Grupy i osoby **marginalizowane** są często wykluczane z głównego nurtu życia społecznego, gospodarczego, kulturalnego lub politycznego.

PRZYKŁADY:

- Przykładami grup marginalizowanych są między innymi grupy wykluczone ze względu na rasę, religię, klasę społeczną, przynależność polityczną lub kulturową, wiek, płeć, tożsamość psychoseksualną, lub status finansowy. To, w jakim stopniu takie populacje są marginalizowane, zależy od kontekstu politycznego, socjalnego i religijnego. To, w jakim stopniu indywidualne osoby są marginalizowane, zależy od zazębiania się różnych cech tożsamości w ich danym kontekście (intersekcjonalność).

MIKROAGRESJE RASOWE

1. Raniące, drobne, codzienne werbalne i niewerbalne wypowiedzi i zachowania, często nieintencjonalne i nieuświadomione. Są to zarówno jawnie negatywne rasistowskie zniewagi, jak i mniej jawne wykluczające komunikaty o osobach czarnych.
2. To konstrukty strukturalne i systemowe, które umieszczają osoby białe znacznie wyżej w hierarchii społecznej niż osoby czarne. Mikroagresje są fundamentem rasizmu instytucjonalnego.
3. W przypadku mikroagresji ważniejsze od intencji są ich psychologiczne i społeczne skutki dla osób nimi dotkniętych. Takie osoby często mierzą się z lękiem, z izolacją, z paranoją, a nawet z depresją. Nie mają zaufania do otoczenia, mają niskie poczucie wartości i czują chroniczną bezsilność, spada im energia i martwią się "na zapas".

4. Mikroagresje rasowe dzielą się na:

Mikroataki

- Jawne ataki słowne, które ranią osoby czarne, na które są skierowane, np. wyzwiska,
- Komunikaty niewerbalne, których celem jest zranienie, zachowania unikające, lub celowa dyskryminacja osób czarnych.

Mikrozniewagi

- Poniżają tożsamość osoby czarnej,
- Poniżają osoby czarne przez atak na jej tożsamość.

Mikropodważania

- Wykluczają, kwestionują lub unieważniają myślenie, uczucia lub doświadczenia osób czarnych.

Daltonizm rasowy

- Zaprzecza, że rasizm istnieje (zob. **Daltonizm rasowy**).

PRZYKŁADY:

- *Przekraczanie granic kontaktu fizycznego z osobami czarnymi: dotykanie włosów lub skóry.*
- *Niefortunne komplementowanie: "Ale ładnie mówisz po Polsku!" i uporczywe pytania: "Ale skąd jesteś tak naprawdę?".*
- *Mówienie rasistowskich "żartów" i "kawałów".*
- *Wypowiedzi umniejszające czarną tożsamość: "Jak na Kameruńczyka to jesteś spoko", "Jak dla mnie to ty jesteś biała".*
- *Zarzuty o przewrażliwienie: "Nie bądź taka wrażliwa", "Wszędzie widzisz rasizm", "Nie masz poczucia humoru, to nie było rasistowskie, to był zwyczajny żart".*

EGZOTYZACJA / FETYSZYZACJA

1. Osoby czarne, przedmioty lub miejsca z nimi związane przedstawia się jako atrakcyjne, egzotyczne i niezwykłe, ale jednocześnie także jako prymitywne, hiperseksualne i zwierzęce.
2. Stereotypowy i jednostronny sposób myślenia o osobach czarnych i ich kulturze jako dzikich, nieokiełznanых i niecywilizowanych. Jednocześnie romantyzuje się je i postrzega jako obiekty zachwyty czy ciekawostkę. Myśli się także o nich jako o grupie, która w ogóle się nie zmienia, nie ewoluuje i w żaden sposób nie rozwija.
3. Uprzedmiotawia i odczłowiecza osoby czarne, traktuje je jako rekwizyty i rzeczy, które muszą zadowalać osoby białe.

PRZYKŁADY:

- Porównywanie organów rozrodczych i fizjologicznych osób czarnych z organami osób białych.
- Komentowanie wyglądu osób czarnych opartego tylko na ich tzw. cechach rasowych.
- Karykaturalne przedstawianie wyglądu osób czarnych np. Blackface.
- Postrzeganie kontynentu Afryki, jego mieszkańców i obiektów z nim związanych jako statycznych monolitów.
- Posługiwanie się narracjami powielającymi stereotypy, np. "M*****ek Bambo"; "W pustyni i w puszczy".

PRZYWŁASZCZENIE KULTUROWE

[inaczej: Zawłaszczanie kulturowe]

1. Ma miejsce, gdy osoby białe na własny użytek lub dla zysku kradną, wykorzystują lub kopiuja elementy **marginalizowanych** rasowo przez nich kultur — w tym symboli, sztuki, języka, zwyczajów, fryzur, ubioru itp. Wynika to z tego, że osoby białe nie rozumieją, nie uznają i nie szanują ich wartości w kulturze oryginalnej, więc wyzyskują, lekceważą i stereotypizują te kultury.
2. Objawia się tym, że osoby białe odsuwają **zmarginalizowane** grupy od zysków finansowych i społecznych i jednocześnie same czerpią zyski z utowarowienia elementów kultury tych grup.
3. Jest wtedy, gdy osoby białe uzurpują sobie prawo do tego, żeby przejmować elementy innych kultur bez względu na kontekst i stosowność. Nie zależy to od intencji osób białych i wynika z nierównych relacji władzy — korzystnych dla osób białych oraz niekorzystnych dla grup **marginalizowanych rasowo**.
4. Jest efektem **rasizmu strukturalnego, kolonializmu, koloryzmu i kapitalizmu**, a przejawia się w **rasizmie interpersonalnym, marginalizacji i egzotyzacji**.

PRZYKŁADY:

- Noszenie warkoczyków i dreadów przez osoby białe jako element mody przy kompletnym pominięciu historii i dyskryminacji związanej z włosami osób czarnych, a także bez uznania i docenienia czarnej kultury, np. Kim Kardashian, która w przeciwieństwie do czarnych kobiet, czerpie zyski finansowe i społeczne z tego, że określa, że warkoczki są modne.
- Noszenie sari lub bindi przez osobę białą jako modnych akcesoriów, bez uszanowania ich znaczenia religijnego.

POWIĄZANE TERMINY:

- Docenienie kulturowe** to indywidualna próba zrozumienia i poszanowania innej kultury. Odbywa się za zgodą przedstawicieli innych kultur oraz bez ich wyzysku i zależy od kontekstu i stosowności. Na przykład (z pozwoleniem) być ubranym w tradycyjny strój jako gość ceremonii, aby okazać szacunek danej kulturze i gospodarzom.
- Mieszanie i wymiana kulturowa** to procesy związane z ruchem migracyjnym ludzi i globalizacją. Dochodzi do nich naturalnie lub pojawiają się w nowych kontekstach wraz z upływem czasu. Na przykład popularność kebabów i sajgonów wietnamskich z surówką w Polsce lub obchodzenie wigilii z mieszanką dań i tradycji polskich i kameruńskich przy stole w rodzinach różnoetnicznych. Procesy te niekoniecznie są neutralne, dlatego że systemy przyczyniające się do nich operują w strukturach nierówności.

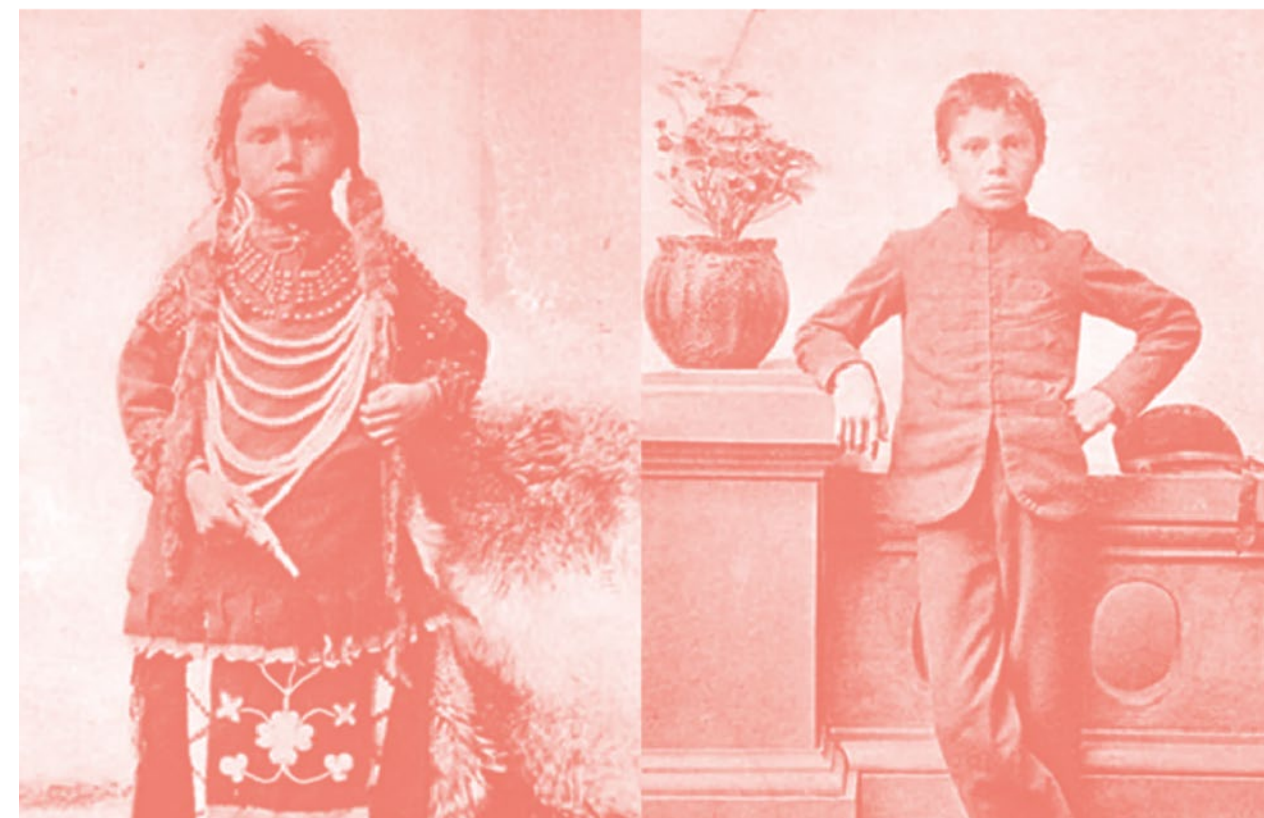
Kim jest też znana z przyciemniania swojej cery podkładami brązującymi.
Zdjęcie z Instagrama Kim

- Asymilacja** to skutek polityk w społeczeństwach z przewagą białych osób, które planowo wymazują lub zwalczają grupy i kultury marginalizowane. Osoby marginalizowane rasowo w większościowo białych społeczeństwach muszą porzucić swoją kulturę i sposób życia oraz przyjąć nowe wybielone tożsamości, aby dopasować się do standardów narzuconych przez **białość**.

Rdzenne amerykańskie dziecko przed wymuszoną asymilacją w Pensylwanii, USA, i po niej, ok. 1897 r.
Fot. Domena publiczna / News Dog Media

- Ludobójstwo kulturowe** to najbardziej brutalna forma asymilacji, ponieważ żeby zachować czystość etniczną łamane są prawa człowieka, np. zakazuje się mówić grupie rasowej, etnicznej czy religijnej w jej języku albo nie wolno jej praktykować swojej religii (palenie pism i ksiąg religijnych). Ma na celu umożliwienie kontynuacji kultury, języka i tradycji danej grupy. Ma najczęściej miejsce w konfliktach i wojnach. Jest to sprawowanie kontroli nad jedną grupą rasową lub etniczną przez inną i może również obejmować prawne zakazy mieszanych związków, segregację itp.

BIAŁOŚĆ

1. Cechy i doświadczenia związane z byciem osobą białą.
2. Wywodzi się z **białej supremacji**. Kolonialny konstrukt społeczny, według którego **rasa** biała jest wyżej niż inne **rasy** (zob. **antyczarność** i **marginalizacja**); stąd łączy się z **czarnością** i ma swoje źródło w **kolonializmie**.
3. Jeśli traktuje się ją jak przezroczystą kategorię rasową, narzuca się tym samym (podobnie jak w przypadku **europocentryzmu**) standardy piękna, racjonalności, zdrowia, pracy, rodziny, seksualności i tożsamości płciowej.

BIAŁA SUPREMACJA

1. Rasistowskie przekonanie o wyższości **białej rasy** nad innymi.
2. Ideologia i sposób myślenia, według których osoby białe, ich idee, myśli, wygląd, przekonania i działania mają przewagę nad ideami, myślami, wyglądem, przekonaniem i działaniami pozostałych ludzi.
3. Dominacja i **przywilej rasy białej**, które wynikają z nienawiści osób białych do innych.
4. Biała supremacja to instytucjonalne i kulturowe założenia, w których przypisuje się białej grupie wartość, moralność, dobro i człowieczeństwo, jednocześnie oceniając ludzi i społeczności urasawiane jako bezwartościowe, niebezpieczne, mniej atrakcyjne, niemoralne, złe, nieludzkie i niegodne. Białą supremację często wiąże się z ekstremistycznymi grupami, np. Ku Klux Klanem lub neonazistami.
5. Termin „biała supremacja” oznacza również system polityczny lub społeczno-gospodarczy, w którym osoby białe mają prawa i przewagę strukturalną, których nie mają inne grupy rasowe i etniczne zarówno w przestrzeni publicznej, jak i w życiu prywatnym.

BIAŁY PRZYWILEJ

1. Niezasłużone przywileje, uprawnienia, korzyści i wybory dla osób tylko dlatego, że są białe. Osoby białe często niezupełnie sobie to uświadamiają.
2. Dominacja **białości** w systemie społecznym i niekorzystne warunki życia dla osób czarnych wydają się czymś normalnym i czymś, czego nie można zatrzymać. Dzieje się tak na poziomie **systemowym**, **indywidualnym**, **interpersonalnym**, **kulturowym** i **instytucjonalnym** w polityce, w praktykach społecznych, w normach kulturowych, w zachowaniach i w przekonaniach.
3. Przejawia się w nierównościach rasowych/etnicznych na różnych poziomach, m.in. długości życia i zdrowia, dochodów i dostępu do zasobów.

Manifestuje się on:

- **na poziomie interpersonalnym** – relacje międzyludzkie, które świadomie lub nieświadomie odzwierciedlają wyższość białości,
- **na poziomie kulturowym** – dominacja **europocentrycznego** punktu widzenia, który określa to, co jest dobre, normalne lub właściwe, a także odrzuca albo demonizuje inne poglądy na świat,
- **na poziomie instytucjonalnym** – polityka, praktyki i zachowania instytucji, które utrzymują lub zwiększają korzyści dla osób białych oraz utrzymują albo zmniejszają korzyści dla osób czarnych.

PRZYKŁADY:

- *Ponieważ osoby białe nie są naznaczone rasą, nie jest to cecha, przez którą mogą być dyskryminowane systemowo. Nie muszą się martwić, że będą postrzegane negatywnie przez ich kolor skóry. Nieświadomość, że rasa może wpływać na każdy aspekt życia, jest przywilejem.*
- *Masz biały przywilej, jeśli:*
 - *Nikt nie kwestionuje twojego pochodzenia ani obywatelstwa.*
 - *Nie musisz martwić się tym, że ktoś zaatakuje cię z powodu twojej rasy lub że doświadczysz profilowania rasowego ze strony np. policji.*
 - *Nie musisz się martwić o równy dostęp do dóbr publicznych lub awans w pracy ze względu na kolor skóry.*
 - *Większość osób w pracy ma taką samą rasę jak ty.*
 - *Twoje działania nie są postrzegane jako reprezentatywne dla wszystkich osób o twojej rasie.*

WYBIELANIE CZARNOŚCI

1. Brak osób czarnych w filmie, w reklamie lub w telewizji albo wymiana takich osób na białe postaci.
2. Brak osób czarnych i ich wypowiedzi i wizerunków w historii cywilizacji i jednocześnie nadmiar wypowiedzi, postaci i wizerunków osób białych.
3. W najnowszym znaczeniu – białych aktorów i aktorki obsadza się w rolach postaci, które nie są białe. To także preferencja białych aktorów i aktorek, reżyserów i reżysek, operatorów i operatorek w stosunku do tak samo wykwalifikowanych osób czarnych. Manifestuje się też **koloryzmem**, który polega na tym, że aktorzy i aktorki, którzy grają w filmie, mają jaśniejszy kolor skóry niż oryginalne postaci.

PRZYKŁADY:

- Biali aktorzy grają osoby czarne lub rdzenne, np. Johnny Depp, który udaje rdzennego Amerykanina w „The Lone Ranger”.
- Kreuje się świat, w którym osoby czarne nie istnieją, np. „The Lord of The Rings”.
- Wymazuje się osoby czarne z konkretnych czasów i kontekstów geograficznych, np. ulice Nowego Jorku z lat 20- tych w „Fantastic Beasts and Where To Find Them”.
- Przyznaje się główne role w filmie tylko osobom białym, np. „The Last Samurai”.

INTERSEKCYJNALNOŚĆ

1. Elementy tożsamości i kategorie społeczne są złożone, krzyżują się i nakładają, a także podlegają różnym formom opresji i przywileju.
2. Odnosi się do wielu obszarów różnorodności oraz do tego, w jaki sposób różne części tożsamości (w tym **rasa**, pochodzenie etniczne, płeć, orientacja psychoseksualna, wiek, stopień niepełnosprawności itd.) krzyżują się ze sobą i jak wpływa to na doświadczenia osób, które mają nakładające się cechy tożsamości.
3. Trzecia fala feminizmu włączyła do dyskusji ideologicznej perspektywę kobiet z grup mniejszościowych rasowo i etnicznie. Czarne kobiety i ich doświadczenia są pomijane przez jednowymiarowe prawo antydyskryminacyjne, które chroni kobiety ze względu na ich płeć, ale nie zwraca uwagi na ich tożsamości rasowe i etniczne.
4. Dyskryminacja kobiet czarnych wynika ze skrzyżowania seksizmu i rasizmu, a nie z każdego z nich z osobna.

PRZYKŁADY:

- Marcus Rashford jest czarnym piłkarzem i aktywistą w Anglii. Po porażce w finale Euro 2020 on i inni czarni gracze z drużyny byli dyskryminowani rasowo w mediach społecznościowych, a mural z jego wizerunkiem został zniszczony. Mimo wcześniejszych sukcesów oraz dobrej pozycji społecznej i ekonomicznej jego kolor skóry miał w tej sytuacji decydujący wpływ na to, jak go postrzegano. Intersekcja rasy, pochodzenia, klasy społecznej i płci oznacza, że pomimo tego, że jest to znany i bogaty piłkarz, który jest mężczyzną i doświadcza wielu przywilejów, jest on także czarnoskóry i ma ubogie pochodzenie, więc doświadcza też opresji.

- Biała osoba transpłciowa w Polsce zmaga się z transfobią, czarna osoba transpłciowa w Polsce zmaga się z rasizmem i transfobią.
- Czarne kobiety są nadmiernie seksualizowane zarówno ze względu na swoją płć, jak i na rasę.

KOLONIALIZM

1. Przejęcie kontroli nad terytorium (najczęściej zamorskim) oraz wprowadzenie różnych form wyzysku ludzi – naturalnie i materialnie.
2. Procesy kolonizacyjne poszerzały strefy wpływów na świecie oraz bogaciły kraje europejskie. Kolonializm narzucił kulturę i administrację europejską krajom skolonizowanym, np. dzielił sztucznie kontynent afrykański na państwa zamieszkałe przez różnorodne grupy etniczne.
3. Jego współczesne konsekwencje to m.in. nierówności społeczne i gospodarcze na całym świecie, a także **europocentryzm**. Jest to sposób myślenia o świecie, który stawia to, co europejskie, w pozycji normy, oraz przekonuje o tym, że europejskie zwyczaje, kultura, edukacja, prawo i nauka są lepsze i bardziej właściwe niż pozaeuropejskie.
4. Dehumanizuje brutalnie mieszkańców i mieszkanki zajętych terytoriów, wykorzystuje ich do przymusowej pracy oraz grabieżczo eksploatuje surowce, które znajdują się na skolonizowanych terytoriach.
5. Jest źródłem wszystkich form współczesnego **rasizmu**. Buduje białą europejską tożsamość jako nadrzędną wobec skolonizowanej, "podrzędnej", czarnej, "nieudolnej" i "prymitywnej" tożsamości, aby usprawiedliwić wyzysk osób czarnych. Naukowa teoria rasizmu była często używana, aby udowodnić wyższość **rasy** białej oraz potrzebę kolonizacji innych i dominacji nad nimi. Spowodował, że wielkie grupy ludzi zostały **urasowane**, **zmarginalizowane**, a **rasizm** stał się nieodłączną częścią życia społecznego.

DEKOLONIZACJA

1. Sprzeciw wobec władzy **kolonialnej** oraz przejęcie władzy przez kultury lokalne i narody kolonizowane. Proces ten zachodzi na wielu poziomach: politycznym, gospodarczym, kulturowym, społecznym, a także mentalnym i edukacyjnym.
2. Likwidacja systemu kolonialnego – grupy wyzwala się z zależności kolonialnej, a państwa i narody skolonizowane odzyskują niepodległość.
3. Proces, który dekonstruuje kolonialne ramy myślenia narzucone przez osoby białe i odzyskuje kultury rdzenne, skolonizowane ziemie, suwerenność i rdzenne sposoby myślenia. Dekolonizacja różni się od **dekolonialności**.

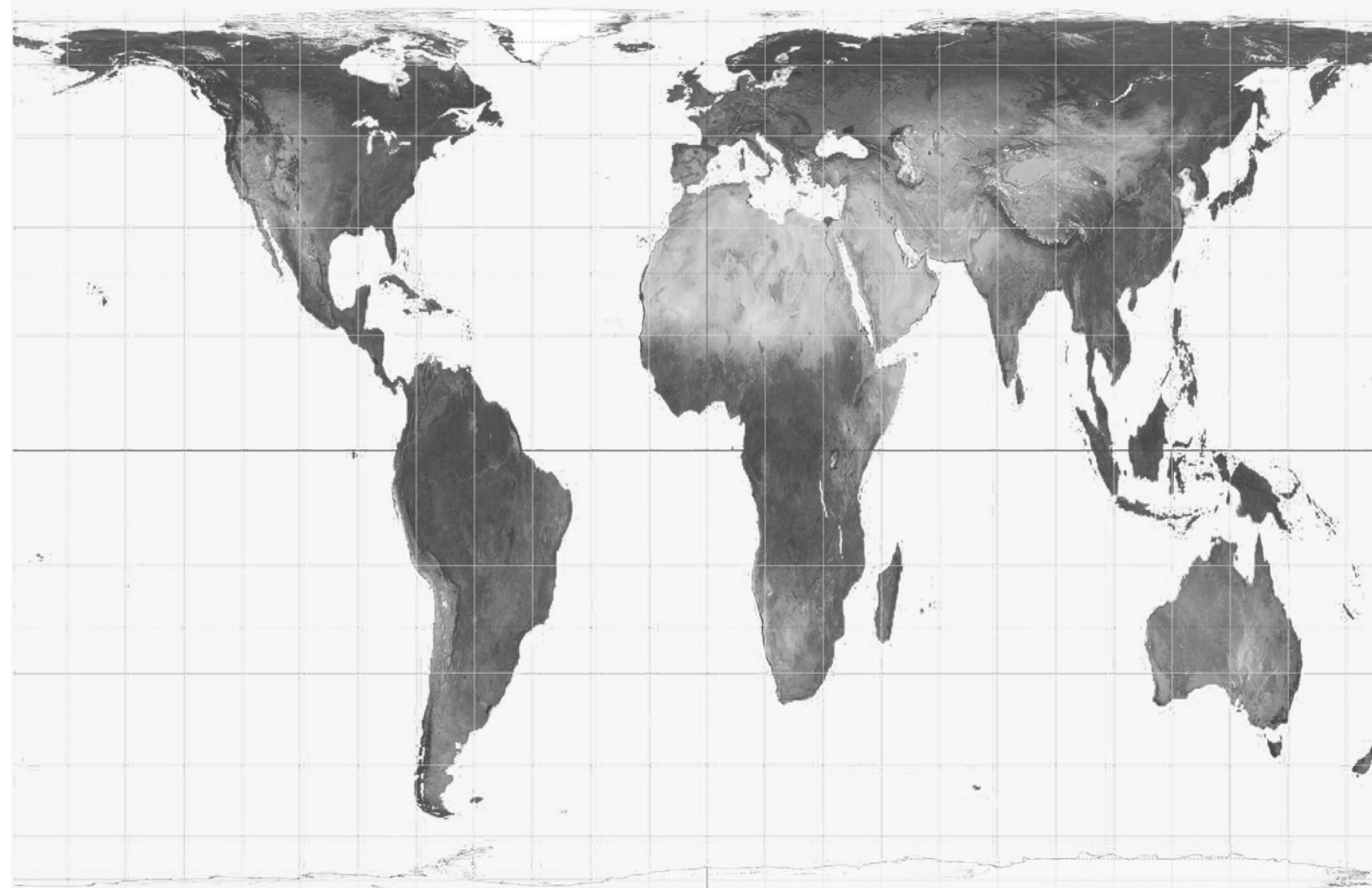

DEKOLONIALNOŚĆ

1. Perspektywa badawcza, ruch aktywistyczny i system poglądów, które krytykują założoną wyższość zachodniej kultury i hegemonię zachodniej wiedzy.
2. Akcje, które eliminują i dekonstruują **kolonialną i europocentryczną** wiedzę naukową oraz przeciwdziałają zachodniemu imperializmowi i **białej supremacji**.

Mapa używająca odwzorowania walcowego równopowrzechniowego (odwzorowanie Gall-Petersa). Grafika: Daniel R. Strebe, 2011.

NEOKOLONIALIZM

1. Współczesna forma **kolonializmu**, która ma za zadanie utrzymać kolonialne zależności i wyzysk także po ogłoszeniu przez kolonię jej niepodległości.
2. Kontynuacja interwencji, wpływów, dominacji i gospodarczo-politycznej przewagi dawnych krajów kolonialnych nad ich dawnymi koloniami. Kolonializm i globalizacja rozszerzają ten proces na zależności wszystkich krajów Globalnego Południa od krajów Globalnej Północy.
3. Kontynuacja kolonialnych zależności: ekonomicznych, społeczno-kulturowych i **rasizmu**.

PRZYKŁADY:

- Narzucenie języków europejskich (angielskiego, francuskiego, hiszpańskiego i portugalskiego) jako urzędowych.
- Zepchnięcie kultur i wiedzy o tradycji społeczności kolonizowanych na margines kultury dominującej.
- Narzucenie tradycji i religii europejskich kosztem kultur etnicznych krajów kolonizowanych od tysięcy lat.

EUROPOCENTRYZM

1. Gdy europejski punkt widzenia jest jedynym kryterium oceny innych kultur, a europejskie wartości są uznawane za normę. Ma źródło w **kolonializmie** i europejskim imperializmie.
2. Wszechobecny światopogląd, który skupia się na hegemonii i imperializmie Zachodu, Europy i **białości**. Ogranicza rozumienie świata i jakość wiedzy o świecie. Zakłada, że inne interpretacje świata oraz systemy wiedzy są gorsze. Błędnie definiuje postęp, bo ogranicza go do Europy, Zachodu i **białości**.
3. Gdy Europa jest punktem odniesienia dla wszystkich innych historii i perspektyw, które są jednocześnie marginalizowane i umniejsza się ich znaczenie. Świat pozaeuropejski jest z tej perspektywy egzotyczny, zacofany i archaiczny.

PRZYKŁADY:

- Opis Kolumba jako odkrywcy Ameryki, podczas gdy z perspektywy rdzennych mieszkańców Ameryki Kolumb był najeźdźcą. Analogicznie coś, co my nazywamy „epoką odkryć geograficznych”, z perspektywy innych kontynentów można by nazwać epoką grabieży i terroru.
- Nazwa „Bliski Wschód” – termin XIX-wieczny, w którym „Bliski” wskazywało na jego większą bliskość geograficzną do Wielkiej Brytanii w porównaniu z „Dalekim Wschodem”; określenie „Wschód” odnosi się do regionu na wschód od Europy, a perspektywa krajów azjatyckich czy afrykańskich nie jest tutaj brana pod uwagę.

USYTUOWANIE

(inaczej Pozycjonalność)

1. Sposób, w jaki różnice w usytuowaniu społecznym i w dostępie do władzy kształtują tożsamość społeczną i dostęp do dóbr społecznych.
2. Kontekst społeczny i polityczny, który tworzy tożsamość indywidualną (**rasę**, klasę, tożsamość płciową, orientację seksualną, sprawność itd.)

3. Sposób, w jaki tożsamość wpływa na światopogląd, postrzeganie rzeczywistości oraz związane z nimi uprzedzenia i preferencje.

PRZYKŁADY:

- Czarna lesbijka z zaburzeniami zdrowia psychicznego z Krakowa, córka migrantów z Kenii i biały heteroseksualny mężczyzna z niepełnosprawnością fizyczną, który mieszka w małej miejscowości na Śląsku, są osadzeni w różnych kontekstach społecznych i politycznych, a ich złożona tożsamość wpływa na ich postrzeganie świata, na ich uprzedzenia i preferencje.
- Mężczyzna w starszym wieku mówi młodszemu koledze z pracy, że nie czuje się bezpiecznie późnym wieczorem na przystanku autobusowym. Na co ten odpowiada: "Nie wiem, o co ci chodzi. Czekam tam na autobus co wieczór po pracy – jest całkowicie bezpiecznie". Pozycjonalność obu mężczyzn kształtuje ich rzeczywistość: Młody, sprawny mężczyzna czuje się bezpieczniej, ponieważ społecznie jest postrzegany jako silniejszy niż starszy współpracownik, który może wyglądać na bardziej bezbronnego. Pozycjonalność wskazuje na to, że młody mężczyzna jest bardziej skłonny postrzegać przystanek autobusowy jako bezpieczny, a starszy współpracownik to samo miejsce ocenia jako niebezpieczne, ze względu na konstrukty/skrypty społeczne przypisane do ich tożsamości i ich własnych doświadczeń.

DALTONIZM RASOWY

1. Światopogląd, który zakłada, że nie ma czegoś takiego jak **rasa** i że nie wpływa ona na sytuację osób i grup w społeczeństwie oraz że wszyscy ludzie, bez względu na **rasę** i etniczność, mają takie same szanse w życiu.
2. Teoria, według której, żeby zakończyć **rasizm**, trzeba traktować wszystkich ludzi tak samo bez względu na **rasę**, kulturę czy pochodzenie etniczne.
3. Pomijanie informacji o historycznych i utrwalonych mechanizmach, w wyniku których **rasa** tworzy nierówne szanse życiowe i możliwości dla ludzi z różnych grup. W rzeczywistości daltonizm rasowy potwierdza niesprawiedliwe status quo oraz utrwała, wzmacnia i podtrzymuje strukturalne nierówności.
4. Ignorowanie różnorodnych tożsamości etnicznych oraz związanych z nimi elementów kultury.

PRZYKŁADY:

- Czarna studentka mówi swojej promotorce, że jest jedyną osobą czarną w instytucie i w związku z tym czuje się wyobcowana i nieakceptowana przez inne osoby. Promotorka mówi: "Chyba Pani przesadza. Ważne są podobieństwa, a nie różnice między ludźmi. Ja kiedy na Panią patrzę, nie widzę koloru skóry".
- Stworzone w kręgach konserwatywnych odpowiedzi na ruch Black Lives Matter hasło "All Lives Matter" podważa cel i przesłanie ruchu Black Lives Matter. Zaprzecza też, że brutalność ze strony policji i przemoc systemowa wobec osób czarnych jest poważnym problemem społecznym.
- Stwierdzenia typu: "Nie widzę kolorów. Widzę tylko ludzi.", "Wszyscy jesteśmy po prostu ludźmi.", "Nie obchodzi mnie, czy jesteś czarny, biały, zielony czy masz fioletowe kropki!".

SŁOWNIK JĘZYKA INKLUZYWNEGO RASOWO I ETNICZNIE

Słowa mają olbrzymią wagę. Dlatego nie ma tutaj przestrzeni na słowa, które ranią nas na co dzień. Nie przytaczamy więc obelg, nie wdajemy się w tłumaczenie i uzasadnianie tego typu słów. Doszliśmy do wniosku, że nasza niezgoda na użycie pewnych słów i określeń jest wystarczająca. Poniższa lista skupia się na osobach czarnych.

Protest BLM w Warszawie, 2020 r.

Fot. Rafał Milach / Archiwum Protestów

UŻYWAJ	MNIEJ PREFEROWANE	UNIKAJ
osoba czarna/ czarny/czarna	osoba ciemnoskóra/ czarnoskóra	Murzyn/Murzynka, Mulat/Mulatka, kolorowy/kolorowa/ osoba kolorowa
osoby/społeczności urasawiane, osoby doświadczające rasizmu	BIPOC/POC	BAME/BME, osoby niebiałe/ osoby koloru

Jak jeszcze można określać osoby czarne?

- osoba afropolska/Afropolak/Afropolka/
czarny Polak/czarna Polka,
- Afro-Europejczyk/Afro-Europejka/
czarny Europejczyk/czarna Europejka,
- osoba pochodzenia afrykańskiego/
Afrykanin/Afrykanka/osoba afrykańska,
- nazwa lub nazwy narodowości, np. Kenijczyk/Kenijka,
Nigeryjczyk/Nigeryjka, Senegalczyk/Senegalka,
- nazwa konkretnej grupy etnicznej.

BAME/BME/BIPOC/POC

(tzw. umbrella terms)

- Po angielsku:
 - **BAME lub BME** (najczęściej w kontekście brytyjskim) osoby czarne (B-Black), osoby azjatyckie (A-Asian) i mniejszości etniczne (ME-Minority Ethnic),
 - **BIPOC/POC** (najczęściej w kontekście północnoamerykańskim) osoby czarne (B-Black), rdzenne (I-Indigenous) i “osoby koloru” (POC- People of Colour).

Są czasem używane w języku polskim.

- Określają osoby, które doświadczają rasizmu, a jednocześnie nie centralizują białości (tak jak np. osoby niebiałe).
- Terminy te są problematyczne, gdyż opisują bardzo różnorodną grupę osób, które doświadczają różnych rodzajów rasizmu (por. **antyczarność**). Skrót BAME/BME wyszły z użycia, natomiast skrótów BIPOC/POC używa się w zależności od kontekstu, choć ruchy działające na rzecz sprawiedliwości rasowej coraz częściej odradzają ich użycie.

WAŻNE ŹRÓDŁA

KSIAŻKI:

Kobiety, Rasa, Klasa, Angela Davis

<https://www.empik.com/kobiety-rasa-klasa-davis-angela-y,p1289223292,ksiazka-p>

Siostra, Outsiderka, Audre Lorde

<https://www.znak.com.pl/ksiazka/siostra-outsiderka-eseje-i-przemowienia-audre-lorde-12232>

Orientalizm, Edward Said

<https://www.empik.com/orientalizm-said-edward,p1172624131,ksiazka-p>

Czarna skóra, białe maski, Franz Fanon

<https://www.empik.com/czarna-skora-biale-maski-fanon-frantz,p1248899001,ksiazka-p>

Zapiski syna tego kraju, James Baldwin

<https://www.karakter.pl/ksiazki/zapiski-syna-tego-kraju-2021>

Dlaczego nie rozmawiam już z białymi o kolorze skóry, Reni Eddo-Lodge

<https://www.empik.com/dlaczego-nie-rozmawiam-juz-z-bialymi-o-kolorze-skory-eddo-lodge-reni,p1195789394,ksiazka-p>

Gra w rasy. Jak kapitalizm dzieli, by rządzić, Przemysław Wielgosz

<https://www.karakter.pl/ksiazki/graw-rasy>

Rasizm po polsku, Stowarzyszenie Polaków Pochodzenia Arykańskiego

<https://how2.shop/produkt/rasizm-po-polsku/>

Odejdź. Rzec o polskim rasizmie, Agnieszka Kościańska, Michał Petryk

<https://wydawnictwo.krytykapolityczna.pl/odejdz-rzecz-o-polskim-rasizmie-1079>

Afryka po polsku, Fundacja Afryka Inaczej

<https://afryka.org/jak-wyglada-afryka-po-polsku/>

ARTYKUŁY NAUKOWE:

M. Bieńkowski, M. Winiewski, M. Ohia-Nowak, 2024, *Rasizm wobec osób czarnych w Polsce.*, w: D. Bulska, M. Winiewski, M. Bilewicz (red.), *Uprzedzenia w Polsce. Postawy a ideologia polityczna*. Wydawnictwo Liberi Libri, s. 91-113

Obrazy i wyobrażenia rasy: ciała, red. Katarzyna Bojarska, Dorota Sosnowska, „Widok. Teorie i Praktyki Kultury Wizualnej” 28(2020)

<https://www.pismowidok.org/pl/archiwum/2020/28-wyobrazenia-rasy>

Obrazy i wyobrażenia rasy: historie, red. Katarzyna Bojarska, Dorota Sosnowska, „Widok. Teorie i Praktyki Kultury Wizualnej” 29(2021)

<https://www.pismowidok.org/pl/archiwum/2021/29-obrazy-i-wyobrazenia-rasy-historie>

M. Ohia-Nowak, 2020, *Słowo „Murzyn” jako perlokucyjny akt mowy*, „Przegląd Kulturoznawczy” 3, s. 195-212

<https://www.ejournals.eu/Przegląd-Kulturoznawczy/2020/Numer-3-45-2020/art/17336/>

M. Ohia, 2016, *Racism in public discourse in Poland. A preliminary analysis*, «Edutainment» 01(2016), s. 135-149.

<https://www.asc.uw.edu.pl/wp-content/uploads/2020/06/RACISM-IN-PUBLIC-DISOURSE-IN-POLAND.-A-PRELIMINARY-ANALYSIS.pdf>

M. Ohia, 2016, *Narracje medialne o «innym»*, w: Jacek Wasilewski (red.), *Narracje w życiu. O grupie i o jednostce*, Warszawa: Instytut Dziennikarstwa Uniwersytetu Warszawskiego, s. 17-42.

<https://www.ibuk.pl/fiszka/170393/narracje-w-zyciu.html>

M. Ohia, 2015, *Mówienie o ‘obcym’ – opiniotwórcze czy tabloidowe? Analiza przekazów prasowych na temat osób ‘ciemnoskórych’ w Polsce na przykładzie tematów Simona Mola i Maxwella Itoyi*, w: Katarzyna Kubin (red.), *Media w społeczeństwie różnorodnym: etyka, pluralizm i równe traktowanie*, Warszawa: Fundacja na Rzecz Różnorodności Społecznej, s. 56-96.

M. Ohia, 2014, *Struktury rasistowskie. Przypadek Festona i Wiesława*, w: Irina Uchwanowa-Szmygowa i in. (red.), *Dyskurs w perspektywie akademickiej: materiały międzynarodowego okrągłego stołu, 3-5 kwietnia 2009*, Mińsk, Białoruś, Olsztyn: Centrum Badań Europy Wschodniej, s. 116-120.

M. Ohia, 2013, *Mechanizmy dyskryminacji rasowej w systemie języka polskiego*, „Przegląd Humanistyczny”, 5, s. 93-105.
https://www.asc.uw.edu.pl/wp-content/uploads/2020/06/Ohia_przeglad-humanistyczny.pdf

M. Ohia, 2011, *Spółeczne wykluczenie poprzez kategoryzację rasową. Test porównawczy tekstów z „The Independent” i „Gazety Wyborczej”, „Słowo Młodych”, 1/(16)-2/(17) i 3/(18) - 4/(19) s. 5-18.*

M. Łaziński 2008, *Murzyn zrobił swoje. Czy Murzyn może odejść? Historia i przyszłość słowa Murzyn w polszczyźnie*, „Poradnik Językowy” 4/2007, s. 47–56.

M. Łaziński 2014, *Jeszcze o słowie Murzyn i o stereotypach. Po lekturze artykułu Margaret Ohii Mechanizmy dyskryminacji rasowej w systemie języka polskiego*, „Przegląd Humanistyczny” 5/2014, 127–141.

M. Łaziński 2020, *Spory o słowo Murzyn*, „Polityka” 21/6.2020, s. 70–71.

M. Łaziński 2020, „Murzyn” i „Murzynka”, Rada Języka Polskiego
<https://rjp.pan.pl/porady-jezykowe-main/1892-murzyn-i-murzynka>

FILMY I VIDEO:

Film „Jestem” reżyseri Ogi Ugonoh:
<https://vimeo.com/641626634>

#DontCallMeMurzyn cz.1:
<https://youtu.be/xwlFRmJM0c>

MEDIA SPOŁECZNOŚCIOWE / ORGANIZACJE:

📷 @blackishpolish

📷 @bebebeess_klub_postkolonialny

📷 @blackandpl

📷 @akcja_dekolonizacja

POMOC

<https://www.facebook.com/POMOCorguk/>

<https://www.pomoc.org.uk/>

📷 @POMOCorguk

new visions

<https://www.facebook.com/newvisions.me/>

<https://newvisions.me/>

Stowarzyszenie Rodzin Wieloetnicznych Family Voices

<https://www.facebook.com/srwfamilyvoices/>

Fundacja Afryka Inaczej

<https://afryka.org/>

Euro-African Foundation

<https://www.facebook.com/EuroAfricanFoundation/>

SPPA - Stowarzyszenie Polaków Pochodzenia Afrykańskiego

<https://www.facebook.com/SPPA-Stowarzyszenie-Polak%C3%B3w-Pochodzenia-Afryka%C5%84skiego-110862323647611/>

Alliance For Black Justice in Poland

<https://www.facebook.com/BlackJusticeinPoland/>

Kontynent Warszawa

<https://kontynent-warszawa.pl/>

MATERIAŁY EDUKACYJNE:

M. Ohia-Nowak, 2023, "Rasizm", w: M. Branka, D. Cieślikowska (red.) *Edukacja antydyskryminacyjna. Podręcznik trenerski*. Wyd. II, Towarzystwo Edukacji Antydyskryminacyjnej, Stowarzyszenie Willa Decjusza, Warszawa-Kraków, s. 124-128.

M. Ohia-Nowak, 2020, *Rasizm w nas i wokół nas*
<https://www.pah.org.pl/app/uploads/2021/02/RASIZM-bardziej-w-nas-czy-wokol-nas.pdf>

M. Bodzan, K. Wisz-Mocanu, P. Zając, 2020, *Europocentryzm. Czy Europa jest pępkiem świata*
<https://www.pah.org.pl/app/uploads/2021/02/europocentryzm-CZY-EUROPA-JEST-PEPKIEM-SWIATA.pdf>

M. Ohia-Nowak, J. Pankowska, 2019, *Pomocnik PAH. Trudne sytuacje w pracy edukatorów i edukatorek globalnych: Wyjaśnianie podstawowych pojęć edukacji globalnej*
<https://www.pah.org.pl/app/uploads/2020/11/Pomocnik-PAH-Pojecia-edukacji-globalnej.pdf>

PO ANGIELSKU

KSIĄŻKI:

Race and the Colour-Line: The Boundaries of Europeanness in Poland, Bolaji Balogun:
<https://www.routledge.com/Race-and-the-Colour-Line-The-Boundaries-of-Europeanness-in-Poland/Balogun/p/book/9781032112381>

The Location of Culture, Homi Bhabha:
<https://www.routledge.com/The-Location-of-Culture/Bhabha/p/book/9780415336390>

The Soul of Black Folk, W.E.B. Du Bois:
<https://www.bookcity.pl/the-souls-of-black-folk-w-e-b-du-bois/pid/A1524564>

Colonialism/Postcolonialism, Ania Loomba:
<https://www.routledge.com/ColonialismPostcolonialism/Loomba/p/book/9781138807181>

How To Be An Anti-racist, Ibram X Kendi:
<https://www.ibramxkendi.com/how-to-be-an-antiracist>

Critical Race Theory, Richard Delgado, Jean Stefancic, Angela Harris:
<https://www.jstor.org/stable/j.ctt9qg9h2>

The Wretched of the Earth, Frantz Fanon:
https://monoskop.org/images/6/6b/Fanon_Frantz_The_Wretched_of_the_Earth_1963.pdf

There Ain't No Black in the Union Jack, Paul Gilroy:
<https://www.routledge.com/There-Aint-No-Black-in-the-Union-Jack/Gilroy/p/book/9780415289818>

The Black Atlantic, Paul Gilroy:
<https://www.versobooks.com/books/4037-the-black-atlantic>

Flipping the Script: White Privilege and Community Building (ebook), M. Potapchuk, S. Leiderman, D. Bivens and B. Major:
<https://drive.google.com/file/d/19E7pj9rZCaiUJhNTGYTzE7tFNLYdUh1U/view>

Black Looks: Race and Representation, Bell Hooks:

<https://www.routledge.com/Black-Looks-Race-and-Representation/hooks/p/book/9781138821552>

Wayward Lives, Beautiful Experiment, Saidiya Hartman:

<https://serpentstail.com/work/wayward-lives-beautiful-experiments/>

Globalization and Race, Kamari Clarke i Deborah James:

<https://www.dukeupress.edu/globalization-and-race>

ARTYKUŁY:

B. Balogun, M. Ohia-Nowak, 2023, *Geographies of imagination: Why decolonizing Polish children's classics matters*, "Cultural Geographies" Published online first 24 August 2023.

B. Balogun, K. Pędziwiatr, 2023, 'Stop calling me Murzyn' – how Black Lives Matter in Poland, "Journal of Ethnic and Migration Studies", 49:6, 1552-1569.

B. Balogun, 2020, *Race and racism in Poland: Theorising and contextualising „Polish-centrism”*, „The Sociological Review” nr 1-16.

B. Balogun, 2020, R. Joseph-Salisbury, „Black/white mixed-race experiences of race and racism in Poland”, „Ethnic and Racial Studies”

M. Ohia-Nowak, 2016, *In Black and White. Reflections from studies about Black people in everyday Polish language and in media discourse in Poland*, Africa and Eastern/Central Europe Series, "Africa in Words"

1989 r., *Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine*, "Feminist Theory and Antiracist Politics" autorstwa Kimberley Crenshaw, profesorki prawa i badaczki krytycznej teorii rasy

2011 r., *White Fragility*, "International Journal of Critical Pedagogy" autorstwa Robin DiAngelo

<https://libjournal.uncg.edu/ijcp/article/viewFile/249/116>

MATERIAŁY EDUKACYJNE:

Racial Equity Tools Glossary:

<https://www.racialequitytools.org/glossary>

<https://nationalseedproject.org/about-us/white-privilege>

Bivens, D., 1995. *Internalized racism: a definition*. [ebook] Boston, Massachusetts: Women's Theological Center.

https://drive.google.com/file/d/1qJA73qwdrxQ6THTkYY5q8raqwlooVS_5/view

Colours of Resistance Archive. n.d. *Home - Colours of Resistance Archive*.

<http://www.coloursofresistance.org/definitions/cultural-appropriation/>

UBC Equity & Inclusion Office. n.d. *Equity & Inclusion Glossary of Terms UBC Equity & Inclusion Office*.

<https://equity.ubc.ca/resources/equity-inclusion-glossary-of-terms/>

Springer, D., 2018. *Resources On What 'Cultural Appropriation' Is and Isn't*.

<https://medium.com/@DevynSpringer/resources-on-what-cultural-appropriation-is-and-isn-t-7c0af483a837>

Racism Defined- dRworksBook

<https://www.dismantlingracism.org/racism-defined.html>

Blackness:

<https://www.encyclopedia.com/social-sciences/applied-and-social-sciences-magazines/blackness>

Whiteness:

<https://www.thoughtco.com/whiteness-definition-3026743>

